

על מצווה ועבירה של יהודי לא דתי (תגובה לרב מיכאל אברהם ולד"ר נדב שנרב)

בגיליון כ"ה של 'צהרי' התפרסמו שני מאמרים שטענו שאין דין ערבות בינינו לבין היהודים שאינם שומרי תורה ומצוות¹: האחד מנקודת מבט למדנית-הלכתית והשני מנקודת מבט חברתית. לאור קביעתם הסיקו הכותבים שאין כל איסור להכשיל את אותם האנשים בדבר עבירה מחד גיסא, ואין כל עניין למשוך אותם לקיום מצוות, כחגיגת בר-מצווה או חתונה מאידך גיסא. בקריאתי מאמרים אלו הרגשתי איך הכותבים הגיעו לשלב שבו היסודות הפשוטים של ההלכה נשכחים לטובת טענות מחודשות ורחוקות, ובכך הגיעו לכלל טעות. לכן בתחילת מאמרי אבקש להביא את הבסיס ההלכתי לדין ערבות, ואחר כך אתיחס לטיעוני הכותבים.

א. כל ישראל ערבים

בספרא (ויקרא כו, לז) דרשו חכמים את הכתוב: "וכשלו איש באחיו" וכתבו:

אינו אומר איש באחיו אלא איש בעוון אחיו; מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה.

הערבות כוללת בתוכה שני צדדים: האחד מצד החובה, מי שיכול למחות כנגד מעשה עבירה - מחויב לעשות כן; וגם מצד הזכות, כל יהודי יכול לזכות את חברו במצווה - כגון לברך בעבורו ולהוציאו ידי חובה.

ערבות זו כוללת את האיסור להכשיל את חברו ("לפני עיוור לא תתן מכשול"), אך גם לאהוב כל יהודי (ויקרא יט, יח); שלא לשנוא (ויקרא יט, יז); ולהוכיח את החוטא (ויקרא יט, יז). האיסור שלא להכשיל עיוור (ויקרא יט, יד) הוא הרחב מכולם ושייך אף בן נח, כלומר במי שאינו יהודי. ברור כי ביהודי, מעצם העובדה שאנו חייבים לחפש את טובתו, אסור לנו לגרום לו רעה, גם רעה רוחנית הבאה בגלל מעשה עבירה. החידוש הוא שגם באינו יהודי אנו חייבים לעשות כן. הסיבה לכך היא שה': "מעניש על כל מעשה רע שעושה האדם, ואף על פי שלא הוזהר עליו על ידי נביא. כי הוא מוזהר עליו באופי הטבעי, כלומר האזהרה מלעשוק ולעשות עוול" (רמב"ם, מורה הנבוכים ג, יז). אפילו אם העובר כלל אינו מוזהר (-מצווה) עדיין יש איסור להכשילו!

1. הרב ד"ר מיכאל אברהם, "בעניין הכשלת חילוני בעברה", עמ' 9-20; ד"ר נדב שנרב, "הדת והלאומיות", עמ' 81-88. אני כורך את שני המאמרים יחד מכיוון שהמסקנה המעשית משניהם אחת - מותר להכשיל מי שאינו דתי בעבירה, ואין משמעות דתית לטקסים שעושה מי שאינו שומר מצוות. יש הבדל בין הכותבים ברמה התיאורטית. הרב אברהם דן באנשים כופרים ולא מסורתיים וכן הוא סבור שיש עניין לקרב אנשים אלו ליהדות באמצעות טקסים דתיים, ואילו ד"ר שנרב מזלזל בניסיונות קירוב אלו, וכולל בדבריו גם אנשים מסורתיים. נראה לי שמסיבות אלו למאמרו של ד"ר שנרב הצמידה המערכת תגובות מייד, ואילו מאמרו של הרב אברהם פורסם ללא כל תגובה. לעני"ד שניהם חמורים, ולו ברמה המעשית, באותה המידה.

מה היא אותה הערבות? ישנם שני פנים לערבות. אם ניקח כדוגמה ערבות בהלוואה: מצד אחד יש ערבות שעיקר מטרתה היא לטובת הלווה; הערב רוצה להקל על הלווה לקבל הלוואה, וייתכן שהערב בעצמו היה רוצה להלוות אלא שאין לו, ולפיכך הוא מוכן לקבל על עצמו ערבות על מנת לשכנע את המלווה לתת את הכסף. מאידך יש ערבות שמגמתה היא בעיקר טובת המלווה. המלווה דואג שמא יאבד את מעותיו, לפיכך הוא דורש בטחונות לכספו. גם בערבות של ישראל זה לזה ישנן שני פנים. ניתן לראות את עיקר הערבות לטובת הזולת. הואיל ועלי לאהוב כל אחד מישראל, חובה עלי גם להיטיב לו רוחנית, וחייבים להשתדל למנוע ממנו נזק חמור של עוונות. מאידך, ניתן לראות את הערבות כאילו היא כלפי שמיא. כל ישראל ערבים זה בזה על מנת להבטיח את קיום התורה והמצוות, ובכך יתקדש שם שמים בעולם. אופן זה של ערבות מתבטא באיסור להכשיל בן נח בעבירה.

ב. לפני עיוור לא תתן מכשול

מה ההיקף של איסור "לפני עיוור"? באילו מקרים הוא שייך? להלן נסקור **מקצת** מהמקומות שאיסור זה מוזכר על מנת לראות את היקפו הכולל. לא הבאנו את ההגדרות הבסיסיות של האיסור², אלא את המקרים שיש בהם חידוש (איסור באמירה בלבד, איסור במי שאינו בן ברית ועוד):

* פירוש הרמב"ם למסכת שביעית ה, ו:

אמר ה' יולפני עיוור לא תתן מכשול, הכוונה בזה, שמי שעיוורה אותו התאוה והדעות הרעות, אל תעזרהו על עיוורונו ותוסיף להתעותו. ולפיכך אסור לסייע לעבריינים בעשיית העבירות, ולא לגרום למה שיביאם לכך, אלא נעשה בהיפך.

* פירוש הרמב"ם למסכת תרומות ו, ג:

הכלל אצלנו, אין שליח לדבר עבירה. והעושה את העבירה בעצמו הוא שמענישין אותו בית דין. והמתעהו ומביא אותו לידי מכשול, או שציווהו על העבירה, או שסייעו עליה **באיזה סיוע שהוא, אפילו בדיבור מועט**, נענש בידי שמים כפי ערך מה שעשה בסייעו או בהוקישו את חברו. ואינו מתחייב שום עונש מכל העונשים האמורים בתורה, אבל עובר הוא על מה שאמר ה' יולפני עיוור לא תתן מכשול אם גרם לעבירה. או שעובר על דבר ה' 'אל תשת ידך עם רשעי' אם סייע לחוטא.

* הלכות רוצח ושמירת הנפש יב, יד:

כל שאסור למכור לגוי, אסור למכור לישראל שהוא ליסטיס, מפני שנמצא מחזק ידי עובר עבירה ומכשילו. וכן כל המכשיל עיוור בדבר, והשיאו **עצה** שאינה הוגנת, או **שחזק ידי עוברי עברה**, שהוא עיוור ואינו רואה דרך האמת מפני תאוות לבו - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר, יולפני עיוור לא תתן מכשול.

* הלכות גזלה ואבדה ה, א:

אסור לקנות דבר הגזול מן הגזלן, ואסור **לסעדו** על שינויו כדי שיקנהו, שכל העושה דברים

2. הפנה אותי אחי אוהד לסיכום הפרשנות המטפורית של חז"ל לאיסור "לפני עיוור" במאמרו של הרב אלחנן סמט בספרו עיונים בפרשת השבוע (סדרה ראשונה, מעליות תשס"ב) על פרשת קדושים (עמ' 78-93).

אלו וכיוצא בהן מחזק ידי עוברי עבירה ועובר על יולפני עיוור לא תתן מכשולי.

* הלכות מלוה ולוה ב, ז:

אסור לאדם להלוות מעותיו בלא עדים, ואפילו לתלמיד חכם... וכל המלוה בלא עדים עובר משום יולפני עיוור לא תתן מכשולי וגורם קללה לעצמו.

סקירה חלקית זו מראה מעל לכל ספק עד כמה רחב איסור תורה זה. אין מדובר בסיוע במעשה דווקא אלא גם אם רק סייע בדברים או בעצה - חייב. לא רק אם נעשה האיסור, אלא גם אם רק הלווה בלא עדים (אפילו לתלמיד חכם) ועדיין לא הגיע למצב שלא פרע את חובו - עבר על לאו מהתורה. לא רק אם הכשיל אדם תמים, אלא גם אם הכשיל עבריין - חייב. לא רק יהודי פושע, אלא אפילו הכשיל גוי באיסור השייך לבני נח - חייב. העובר לא חייב להיות בן מצוות או מחויב בדבר העבירה מהתורה, אלא גם המכשיל בדבר שהסברא מחייבת אותו (מוסר טבעי³) - עובר על לאו מהתורה. דין הערבות כולל בתוכו צד של בן אדם לחברו וצד של בן אדם למקום גם יחד.

נחלקו הראשונים במקרה מיוחד שעובר העבירה מבקש סיוע בדבר שכבר יש לו או שיכול להשיגו במקום אחר, אם עדיין עובר על איסור תורה של "לפני עיוור" או שיש כאן רק איסור דרבנן. הגאונים (שאילתות, פרשת נח סי' ו; בה"ג, ה' אבר מן החי עמ' 233), ר"ח (עבודה זרה ו, א), רש"י (ע"ז כב, א; נה, א⁴) והרמב"ם⁵ סוברים שגם אם יכול להשיג את הסיוע לעבירה ממקום אחר - עדיין יש איסור מהתורה לסייע לו⁶. בעלי התוס' (ע"ז ו, א ד"ה מנין; שבת ג, א ד"ה בבא; חגיגה יג, א ד"ה אין) סבורים שרק אם העבריין אינו יכול להשיג את האיסור ממקום אחר - חייב מהתורה, אך אם יכול להשיג ממקום אחר - אין איסור מהתורה.

השו"ע (יו"ד קנא, א) פסק כגאונים, רש"י והרמב"ם, והרמ"א הזכיר את שיטת התוס'. אולם אף שהרמ"א מציין שנהגו להקל, הוא מוסיף, "אבל בעל נפש יחמיר לעצמו". אם כן, אפילו נחלקו בשווה, באיסור תורה שומעין להחמיר ולא להקל, ולא כל שכן כאן שאף לדעת בעלי התוס', על כל פנים יש איסור דרבנן בישראל.

ג. מי נכלל בערבות?

מיהם האנשים הנכללים בערבות? הרמב"ם ענה על שאלה זו בצורה ברורה בהקדמה לפרק חלק: כאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהבו ולחמול עליו וכל מה שציוה ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחווה. ואפילו עשה מה שיכול להיות מן העבירות מחמת תאוותו והתגברות יצרו הרע, הרי הוא נענש לפי גודל מריו, ויש לו חלק [לעולם הבא], והוא מפושעי ישראל. אמנם יכול להיות שאותו יהודי עובר עבירות רבות והוא מפושעי ישראל, אך עדיין יש מצווה לאהוב אותו והוא בכלל הערבות!

3. על המוסר הטבעי כמקור מחייב ביהדות ראה בספרו של פרופ' יוסף פאור, עיונים במשנה תורה להרמב"ם, ירושלים תשל"ח, עמ' 61-65 ובמאמרו של הרב יעקב אריאל, "החוק והמוסר הטבעי", צ'ה"ב, עמ' 51-70.
4. כבר עמד על דברי רש"י הללו המגן אברהם סי' שמו ס"ק ד.
5. בשיטת הרמב"ם נבוכו רבים, ראה מה שכתב מו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ בעניין זה בשו"ת מלומדי מלחמה (מעליות תשנ"ג) סי' ד; הופיע לראשונה בתחומין יא, "כל ישראל ערבים זה בזה", עמ' 41-72.
6. עיי סיכום השיטות בישיבת הארץ השלם (הוצאת מכון התורה והארץ, כפר דרום), פ"ח ה"א אות א.

האם ניתן לומר שהחילוניים של ימינו שונים מהותית מהקראים שבתקופת הרמב"ם? והרי עליהם כבר קבע הרמב"ם מפורשות שהם כיהודים, ראה הלכות ממרים ג, ג:

בני התועים האלה [הצדוקים והביתוסים] ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם, ונולדו בין הקראים וגידלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגידלוהו; ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס. ואף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי וראה היהודים ודתם - הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם. כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם, הקראים שטעו. לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה.

בנוסף לדבריו בהלכות, כתב הרמב"ם מספר תשובות בעניינם של הקראים⁷, ומהן ניתן ללמוד לתקופתנו. אחת מתשובות אלו (סי' רסה במהדורת בלאו, עמ' תריא; מהדורת שילת עמ' תריא) דנה בשאלה אם הקראים יכולים להשלים מניין או להצטרף לזימון. הקראים מוגדרים שם כמי שכופרים בתורה שבעל פה, "ואינם מאמינים בקבלה, אלא מחזיקים בחיצוניותו של המקרא עם פירושיהם". תשובת הרמב"ם היא:

אסור להשלים בהם מנין, לא עשרה ולא שלושה, משום שאינם מודים בחיוב זה (הדבר). והעיקר בזה אומרם בעירוב "או ביד מי שאינו מודה בעירוב - אינו עירוב". וכל דבר שמאמינים בחיובו ובחלותו, רשאים אנו להצטרף אליהם בו; וכל מה שאין מאמינים בחיובו ובחלותו, אסורים שיצטרפו בו. וידוע שאינם מאמינים בחיוב הקדושה ולא בחיוב הזימון, ואינם משגיחים במניין עשרה ולא במניין שלושה. ומאחר שאינם מודים בחוקים אלו, אסור לעשות זאת עמהם ולהשלים המניין בהם, אחרת סומכין בדבר על מי שאינו מאמין בו. ומי שעבר לפני התיבה במעמדם, מתרים בו ומונעין אותו מזה, ותו לא.

נמצא שיהודי המקפיד על אחת מהמצוות - אף על פי שהוא מומר למצוה אחרת, הוא נאמן באותה מצוה שהוא מחזיק בה; שהרי הקראים היו מחללי חג ושבט, ואף על פי כן אילו היו מחייבים אף הם מניין לתפילה וזימון לברכה, היה הרמב"ם פוסק שהם מצטרפים⁸.

אם כן מפורש יוצא מכל המקומות הללו, שמי שגדל וחונך ללא שמירת מצוות או לדעות נפסדות - הרי הוא נכלל בערבות, וכל ישראל ערבים בעבורו. לעוברי עבירה כאלה צריך "למשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה". צריך לקרוב לתורה ולמצוות בכלל, וכאשר הם מתקדמים אט ומתחילים להבין את משמעות איתן התורה, אז רק ניתן להתחיל לפרש להם את הפרטים. ללא משיכה לאיתן התורה - לעולם לא יחזרו בתשובה.

דיון זה איננו מסתיים בדברי הרמב"ם ובקראים של ימיו. בדורנו ישבו על מדוכה זו גדולי ישראל שהכירו את מצב העם והדור לאשורו והעלו מסקנות זהות, שגדל הדור שלנו כתינוקות שנשבו. כך כתב הר"י עטלינגר (בשו"ת בנין ציון החדשות), הרד"צ הופמן (בשו"ת מלמד להועיל ח"א סי' כט) והחזון אי"ש (יו"ד סי' ב אות כח). סיכם את הדברים הריא"ה הרצוג (בשו"ת היכל יצחק או"ח סי' ב)⁹. סברתם מיוסדת על דברי הרמב"ם בסוף איגרת השמד (מהדו"ר ר"י שילת, עמ' נט):

7. לא נדון כאן בתשובתו שפורסמה בתשובות הרמב"ם מהדורת בלאו, ירושלים תשי"ח, סי' תמט עמ' 729. הר"י שילת באגרות הרמב"ם שבמהדורתו (עמ' תרסט) פקפק בייחוסה לרמב"ם. ראה גם מה שכתבתי על תשובה זו בפירושי הרמב"ם למסכת ברכות - מהדורה מבוארת (מעלויות תשס"ד), עמ' שסא-שסב.

8. על צירוף מי שאינו דתי למניין ולכל דבר שבקדושה ראה מאמרי "צירוף מחלל שבת למניין והעלאתו לתורה", תחומין כו (תשס"ו), עמ' 293-304.

אינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם, אלא מקרבם ומזרזם לעשיית המצוות. וכבר פירשו רז"ל, שהפושע - אם פשע ברצונו, כשיבוא לבית הכנסת להתפלל, מקבלים אותו, ואין נוהגים בו מנהג בזיון. וסמכו על זה מדברי שלמה ע"ה "אל יבוזו לגנב כי יגנוב למלא" וגוי (משלי ו, ל) - אל יבוזו לפושעי ישראל שהן באין בסתר לגנוב מצוות. על בסיס היסודות הללו ניתן להשיב לשני הכותבים גם יחד.

ד. תשובה לרב מיכאל אברהם

הרב אברהם טען שאין איסור בהכשלת מי שאינו שומר מצוות, מפני שאותו אדם כלל אינו בר עבירה. כיצד הגיע הרב אברהם למחשבה כזו? בפרק א פותח הרב אברהם בדין "לפני עיוור". משם הוא ממשיך לדין אחר - "הלעיטהו לרשע וימות". הוא טוען (עמ' 10 והע' 6) שיש מי שהסביר ביטוי זה שמותר להכשיל רשע בידיים על מנת שימות ברשעו. ואני בער ולא מצאתי אף דעה כזו, לא באנציקלופדיה התלמודית שאליה הפנה הרב אברהם (כרך ט, ערך "הלעיטהו לרשע וימות", עמ' תמד-תמח) ולא בשום מקום אחר!⁹ מקור הלכה זו - במשנה (מעשר שני ה, א):

כרם רבעי - מציינין אותו בקוזזות אדמה. ושל ערלה - בחרסית. ושל קברות - בסיד, וממחה ושוּפך. אמר רבן שמעון בן גמליאל, במה דברים אמורים? בשביעית. והצנועים - מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט מזה יהא מחולל על המעות האלו. ובגמרא (בבא קמא סט, א) נאמר על כך: אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים - בשביעית, דהפקר נינהו, אבל בשאר שני שבוע - הלעיטהו לרשע וימות. והסביר הרמב"ם משנה זו בפירושו:

רבן שמעון בן גמליאל אומר, שלא הוצרכנו לרשום כרם רבעי וערלה כדי שלא יאכלו מהן אלא בשנת השמיטה, שהיא הפקר ויד כל אדם פשוטה בגנות ובכרמים. אבל שלא בשנת השמיטה - אין צריך לציין, לפי שאין רשות לכל אדם לפשוט ידו ולאכול דבר שאינו שלו. ומי שעבר ואכל - הרי זה גזלן, ואין לנו לעשות תקנה לגזלן כדי שלא ייכשל, מפני שעוון גזל חמור יותר, ודברים אלו נכונים.

אמנם המאירי בפירושו לבבא קמא כותב שטוב לעולם שהרשעים יאכלו מהאיסור כי כך סופם יקרב, אך גם הוא אינו סובר שמותר להכשיל אותם בידיים. ממילא הסתירה החזיתית שבנה הרב אברהם שם אינה קיימת, והחילוק שלפיו רשע אינו גורם נזק במעשה העבירה שלו כלל איננו נכון.

בפרק ג (עמ' 12) מבסס הרב אברהם את חידושו שחילוני איננו בר עבירה, על כך שמצוותיו אינן מצוות שהרי אינו מאמין בה. וכאן אני תמה: מניין לו שהיהודים שאינם מקיימים מצוות

9. להפניות לתשובות הלכתיות ומאמרים רבים נוספים ראה מאמרי שצוין לעיל הע' 8 בהערות 1 ו-3.

10. ראה מאמרו של יוסקה אחיטוב, "הלעיטהו לרשע וימות: הימנעות מהצלת אדם מחטא", תחומין ט (תשמ"ח), עמ' 170-156.

אינם מאמינים בה? לפי כל הבדיקות, רובו המוחלט של העם היהודי (מעל ל-95%) מאמין בהי כבורא ומאמין בשכר ועונש, וקרוב ל-80% מבקשים להינשא כדת משה וישראל בכל מקרה. אמנם רוב היהודים בדורנו, לצערנו הגדול, איננו מאמין בא-ל מצווה, אך בא-ל הוא בהחלט מאמין¹¹. אם כן כל הבסיס של הרב אברהם נשמט, שהרי כל המצוות שאדם שאינו דתי מקיים כן נעשות מתוך אמונה בה? רק כאשר אדם מקיים מעשה מצווה וחושב בכוונה שהוא לא רוצה לעשות במעשה זה מצוה - אין לו מצוה. בכל שאר המקרים מעשה המצוה מזכה אותו בזכות המצווה¹². יתרה מכך, גם אם הרב אברהם סבור שיש אנשים רבים שאינם מאמינים (מדוע הם הגיעו לבית הכנסת או לרבנות?) ולכן מעשה המצוות שלהם איננו מעשה מצוה אמיתי, מניין הקביעה שגם מעשה העבירה איננו עבירה? כל ראייתו היא אמירה שאם אינו בן מצוות "מסתמא" שאיננו בן עבירות, והיא הנותנת, כיצד הגיע לחידוש מופלג זה?

הגדיל לעשות הרב אברהם בפרק ד, כשהמציא את החילוק שבין הגורם להבאת הקרבן לבין התנאי שבהבאתו. לדעתו מעשה העבירה הוא רק התנאי, והגורם הוא אי הידיעה. איסור הסיוע הוא רק לגורם ולא לתנאי, ולכן אין חשש לעזור למחלל שבת; שהרי כבר חיללו שבת פעמים רבות בעבר, ובוזא שאני עוזר לחלל שבת אינני מוסיף כל איסור נוסף. ואני תמה, כיצד ניתן לומר דברים אלו בכלל. על סמך סברא לחילוק מדומה בין גורם לתנאי, להתיר איסור תורה! מה גם שלשיטתו אם אין איסור תורה - איסור דרבנן יש כאן, וכיצד ניתן לבטלו ללא התייחסות בכלל? בנוסף, כפי שהראינו לעיל, איסור "לפני עיוור" הוא כלפי פושעים שוודאי עברו עבירות אלו פעמים רבות, ממש נגד סברתו של הרב אברהם.

אחרי כל הדיונים במקורות וניסיונות ההוכחה של הרב אברהם לשיטתו, נראה לי כי הבסיס לכל הבניין הזה היא האינטואיציה של הרב אברהם. בפתחת המאמר הוא כתב במפורש שלא נראה לו הגיוני שאם אני מסייע לחילוני לעבור עבירה, יש עלי איסור - וזו הנקודה העיקרית. האינטואיציה הבסיסית שלי היא בדיוק הפוכה. אני מרגיש שאסור לי להכשיל כל יהודי באשר הוא יהודי. זה שאותו יהודי נמצא בשלב מסוים של חייו שאינו נראה כלפי חוץ כמקפיד על מצוות כמוני, אין משמעותה שאיננו מקיים מצוות ובוודאי שאני לא מעלה בדעתי שמותר להכשילו בדבר איסור. האינטואיציה של הרב אברהם גרמה לו לטעות¹³, אך כנגדה אינני חושב שאף הוכחה שכלית יכולה להועיל. נראה לי שההרגשה הבסיסית של הרב אברהם, זהה להרגשתו

11. יש בארץ ציבור מסורתי גדול. לציבור הזה חשוב לערוך ברית מילה וליל סדר; לשמור על המאכלים והמנהגים מבית אבא ואמא; להדליק נרות; להתחתן כדת משה וישראל; לשמור כשרות על פי הבנתו, ולהיות מקושר בדרכו למסורת היהודית. לא מדובר בציבור רפורמי המנהל מלחמה אידיאולוגית-תיאולוגית עקרונית עם ההלכה. ציבור זה אומר: גם אם אני יודע שאני לא עושה את הדברים בשלמות וכמו שצריך, אף על פי כן אני אעשה את מה שחשוב, או שנעים ועקרוני לי לעשות. ציבור זה מבקש שלא להוציא מחוץ למחנה. אסור להגדירו ולקטלגו כחילוני ולעקר את משמעות מעשיו, ולו רק מהסיבה שהוא איננו רואה את עצמו ככזה. חשוב לשמור עליו כשומר מסורת, ושלא יהפוך ח"ו לשובר מסורת.

12. על כוונה במצוות - ראה מה שכתבתי בהמעין מה, ב (תשס"ה), עמ' 36-46.

של ד"ר נדב שנרב שעטף את דבריו בטיעונים חברתיים-סוציולוגיים ולא הלכתיים¹⁴.

ה. תשובה לד"ר נדב שנרב

ד"ר שנרב טוען שאין כל עניין לחגוג שמחה דתית של מי שאינו שומר מצוות, שהרי ממילא הוא לא ישמור על ההלכות הקשורות לאותו האירוע, ומה שמחה יש כאן? כמו כן הוא טוען שאין כל משמעות דתית למעשיו של אותו חילוני - דבר הנסתר מיניה וביה בתגובה שלעיל.

אם נמשיך את דבריו של ד"ר שנרב נראה שגם אין מקום לחגוג בר מצווה לנער, שאמנם שומר שבת וחבר קבוע בבית כנסת, אך אין בכוונתו ללמוד תורה בכל יום וכן שאינו נוהר באיסורים נוספים. חייבים לבדוק כל נער קודם כניסתו למצוות אם הוא באמת מתכוון לשמור את כל תרי"ג מצוות (כפי שהוא מציג שחייבים לעשות לגרים). על פי דרכו של ד"ר שנרב, מה מקום לשמחה יש כאן, והרי איננו מתכוון לשמור את כל התורה? ומה נעשה בזוג העומד להינשא אך האישה אינה מתכוונת ללכת עם כיסוי ראש לאחר החתונה, וכן אין בכוונת בני הזוג לשמור על חלק מההלכות נידה, כאיסור נגיעה למשל? אולי גם אותם עדיף שלא לחתן כדת משה וישראל? היכן לדעת ד"ר שנרב יש לשים את הגבול?

הגישה של 'הכול או לא כלום' איננה דרכה של תורה. מי אנחנו שנקבע בעבור א-ל דעות אילו מעשים רצויים לפניו ואילו לא? האם באמת ניתן לקרוא לברכות שיהודי מברך בעלייתו לקרוא בתורה "ריקוד הגשם"? האם כל עבודתם ההלכתית של גדולי ישראל בעניין היא "טיוח" בלבד¹⁵? מערכת 'צהר' הביאה סוללת תגובות לדבריו של ד"ר שנרב, ולענ"ד הם השיבו על דבריו בצורה מספקת¹⁶. רק אבקש להוסיף דבר אחד. מבין דבריו של ד"ר שנרב ניתן להבין כי הטרדה של תפילה ארוכה כתוצאה מחגיגת בר-מצוה זרה, מפריעה לו. תופעה זו מוכרת לדאבוני במחוזותינו, שגם אם יש רצון לקרב רחוקים, ברגע שזה יורד לפסים מעשיים, ויש צורך להקריב מעט מעצמך - האידיאולוגיה נעלמת. אין מזרזין אלא למזרזין, ויש להדגיש את חשיבות הטקסים הללו.

סיכום ומסקנות

1. לדעת רוב הראשונים והשו"ע, יש איסור מהתורה להכשיל כל יהודי בעבירה.

13. פוסקי הלכה גדולים מכריעים לעתים על בסיס אינטואיציה, אך לענ"ד בדיון כל כך עקרוני לא יתכן כי האינטואיציה היא שתוביל. ניתן לדרוש על דרך החידוד את דברי הגמרא בברכות יט, א: "יתנא דבי רבי ישמעאל: אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה - אל תהרהר אחריו ביום, שמא עשה תשובה. שמא סלקא דעתך? אלא: ודאי עשה תשובה", שכוונת הגמרא היא שמכיוון שמדובר בתלמיד חכם חזקה עליו שבמהלך הלילה הוא כבר כתב תשובה הלכתית המצדיקה את מעשהו. אך לא ראוי לעשות כן בנושאים כל כך גורליים לכלל ישראל.

14. אבקש לציין כי אני מכיר את שני הכותבים מהמחלקה לפסיקה באוניברסיטת בר-אילן, והאינטואיציות המדעיות שלהם טובות בהרבה משלי ומעל לממוצע באקדמיה, אך נראה לענ"ד כי בנושא דיונו הם החטיאו את המטרה.

15. חשוב להבין את הציבור המסורתי (שתיארנו לעיל הערה 11) ואת האמירה שלו. לציבור זה יש כבוד לתורה, לרבנים ולמסורת. המחלוקת שלי עם הכותבים הנכבדים איננה טאקטית בלבד, אלא עקרונית. ברור שבמקום לדחוק אנשים אלו, כדאי ללמוד איך לחזק אותם, לכבד את אותן נקודות של קשר למסורת, ומתוך כך להעצים אותם, ולהעצים חלקי מסורת והלכה נוספים. אך בנוסף לכך יש במעשיהם (הטובים וח"ו הרעים) משמעות דתית.

16. כותב המאמר טוען שהוא לא הובן בצורה נכונה, וכי לדעתו אכן יש ערך לאומי לקיום אירועים דתיים לאנשים שאינם דתיים, אך אין הוא יודע לקבוע אם "המחיר" הדתי של מעשה זה כדאי.

2. לדעת חלק מהראשונים איסור זה הוא מדרבנן בלבד.
  3. אין חילוק בדבר זה בין יהודי השומר תורה ומצוות לבין פושעי ישראל, ובלבד שלא כפר בעיקר והוציא עצמו מכלל ישראל.
  4. רוב היהודים בארץ ישראל גם אם אינם מקיימים מצוות, מאמינים בבורא עולם ומרגישים שייכים לעם היהודי.
  5. יש חובה גמורה לעזור ליהודים אלו בזמן שהם מבקשים לקיים מצוות, לחגוג אתם שמחות ואירועים מיוחדים.
- מה רב טוב הצפון לצדיקים היודעים להתאים מעשיהם לפי המקום והזמן. וכבר ציוונו חז"ל לאהוב את הבריות ולקרובן לתורה, ואלו הן דרכיו יתעלה, כמו שביאר הרמב"ם באיגרת תימן: בישרנו והאמיץ אותנו יתברך שמו, שנמנע אצלו למאוס אותנו בכללנו, ואף על פי שנכעיסהו ונעבור על מצוותיו. שכן כתוב: "כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי הארץ למטה, גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה'" (ישעיהו לא, לז).

